ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Мадизода Умеда Муҳаббат дар мавзуи «Татаббуъ ва таҳаввули он дар шеъри адабиёти асрҳои XI-XII-и форсии тоҷикӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.00 – Адабиётшиносӣ (10.01.01 – Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) пешниҳод шудааст.

Кори илмии Мадизода Умеда Муҳаббат ба яке аз масъалаҳои муҳими адабиётшиносии классикӣ – таҳқиқи падидаи татаббуъ ва сайри таҳаввули он дар шеъри форсии тоҷикии асрҳои XI-XII бахшида шудааст. Мавзуи интихобшуда аз ҷиҳати назариявӣ ва таърихию адабӣ мубрам ва саривақтӣ мебошад, зеро масъалаи робитаҳои дарунии адабӣ, таъсирпазирӣ ва пайравии эҷодӣ дар адабиёти классикӣ то имрӯз ба таври ҷомеъ ва фарогир мавриди таҳқиқ қарор нагирифтааст.

Татаббуъ ҳамчун як суннати устувори назми классикии форсии тоҷикӣ на танҳо ифодаи пайравӣ аз осори пешиниён, балки шакли вижаи муколамаи эҷодӣ миёни шоирон маҳсуб мешавад. Муаллиф дар таҳқиқи худ ин падидаро аз доираи фаҳмиши содаи «тақлид» берун оварда, онро ҳамчун раванд ва таҷрибаи ҳунарии дорои хусусияти эҷодӣ, таҳаввулёбанда ва дорои арзиши бадеӣ арзёбӣ намудааст. Ин гуна бардошт ба таҳқиқ ҷанбаи назариявии қавӣ мебахшад.

Дар бахши асосноккунии мубрамияти мавзуъ, муҳаққиқ ба таври саҳеҳ таъкид мекунад, ки омӯзиши татаббуъ танҳо баррасии шабоҳатҳои зоҳирии матнҳо нест, балки шинохти равандҳои дарунии рушди шеър, муносибати суннат ва навоварӣ, ҳудуди тақлид ва тозаҷӯӣ мебошад. Махсусан, ишораи муаллиф ба он ки татаббуъ робитаи мустақими миёни мероси адабии гузашта ва офаридаҳои навро таъмин менамояд, аҳаммияти назарии таҳқикро дучанд месозад. Зеро маҳз дар чунин замина метавон сатҳи эҷодкорӣ, қудрати тасвир ва маҳорати бадеии шоирони давраи мавриди назарро арзёбӣ кард.

Бартарии дигари кори илмӣ дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф масъалаи татаббуъро дар доираи замони мушаххаси таърихӣ асрҳои XI-XII - мавриди таҳлил қарор додааст. Ин давра яке аз марҳилаҳои муҳими ташаккул ва камолоти назми форсии тоҷикӣ ба шумор меравад. Ҳузури шоироне чун Унсурӣ, Фаррухӣ, Муиззӣ, Асҷадӣ ва дигарон муҳити адабиро ба сатҳи баланди рақобати ҳунарӣ расонида буд. Дар чунин фазо татаббуъ на танҳо василаи изҳори эҳтиром ба устод, балки майдони санҷиши истеъдод ва нишон додани қудрати суханварӣ маҳсуб мешуд.

Муаллиф ин нуктаро дуруст дарк намуда, татаббуъро ҳамчун падидаи дорои ҷанбаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ низ арзёбӣ кардааст.

Дар бахши баррасии дараҷаи омӯзиши мавзуъ, муҳаққиқ ба манобеи классикии балоғатшиносӣ ва таърихҳои адабӣ такя намуда, андешаҳои донишмандонро муқоисавӣ зикр мекунад. Аз ҷумла, ишора ба осори Шамси Қайси Розӣ, Низомии Арӯзӣ, Муҳаммад Авфӣ, инчунин муҳаққиқони ғарбӣ ва эронӣ, аз қабили Ҳ. Эте, Э. Браун, Ян Рипка, Забеҳуллоҳи Сафо, Абдулҳусайни Зарринкӯб ва Шафеии Кадканӣ, нишон медиҳад, ки муаллиф бо адабиёти илмии марбут ошно буда, масъалаи татаббуъро дар заминаи васеи таърихию назарӣ мавриди таҳлил қарор додааст.

Муҳим он аст, ки муҳаққиқ танҳо ба нақли андешаҳои олимони дигар қонеъ нашуда, ба арзёбии интиқодии баъзе назариёт низ пардохтааст. Масалан, масъалаи иттиҳоми «интиҳол» ё «сирқат» нисбат ба баъзе шоирон, бахусус Муиззӣ, ҳамчун баҳси баҳсбарангез ва ниёзманд ба бознигарӣ матраҳ мешавад. Ин равиши таҳлилӣ аз мустақилияти фикрӣ ва кӯшиши муаллиф барои баррасии одилонаи мавзуъ шаҳодат медиҳад.

Аз ҷиҳати сохторӣ, кори илмӣ бо мантиқи пайдарпай таҳия шудааст. Муқаддима бо асосноккунии назариявӣ ва таърихии масъала оғоз гардида, сипас ба баррасии манобеи илмӣ ва таърихи омӯзиши мавзуъ мегузарад. Ин тартиб ба хонанда имкон медиҳад, ки масъалаи татаббуъро ҳам дар заминаи суннати адабӣ ва ҳам дар доираи таҳқиқоти муосир дарк намояд.

Забон ва услуби таҳқиқ илмӣ, муътадил ва мутобиқ ба талаботи корҳои адабиётшиносӣ мебошад. Истилоҳоти тахассусӣ ба таври дуруст истифода шуда, матн дорои пайванди мантиқии фикрҳо мебошад. Дар баробари ин, баъзе ҷумлаҳо аз ҷиҳати услубӣ метавонанд ихтисортар ва равшантар ифода шаванд, то ки мутолиаи матн боз ҳам осонтар гардад. Аммо ин нуктаҳо арзиши умумии кори илмиро коҳиш намедиҳанд.

Хулоса, рисолаи номзадии Мадизода Умеда Муҳаббат ба масъалаи муҳими назарияи адабиёт – робитаи суннат ва навоварӣ дар қолаби татаббуъ бахшида шуда, дорои аҳаммияти илмӣ мебошад. Муаллиф тавонистааст мубрамияти мавзуъро асоснок намояд, заминаи назариявии онро муайян созад ва дараҷаи омӯзиши онро ба таври мухтасар, вале муфид баррасӣ кунад.

Бо дарназардошти аҳаммияти мавзуъ, сатҳи таҳлили илмӣ ва риояи талаботи корҳои таҳқиқотӣ, кори мазкур сазовори арзёбии мусбат буда, ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон мувофиқат мекунад ва унвонҷӯ Мадизода Умеда Муҳаббат дар мавзуи «Татаббуъ ва таҳаввули он дар шеъри адабиёти асрҳои XI-XII-и форсии тоҷикӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.00 – Адабиётшиносӣ (10.01.01 – Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) сазовор мебошад.

Тақриздиҳанда:
Доктори илми филология, профессори кафедраи забон ва адабиёти руси Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав **Юсупова Зарина Розиқовна**

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Хатлон, Ш. Бохтар, кучаи Н.Ҳувайдуллоев, хонаи 66
Почтаи электронӣ: zarina1966@list.ru
Телефон: (+992) 777 17 75 24

Имзои Юсупова З.Р.-ро тасдиқ мекунам:
Сардори ШК ва КМ ДДБ ба номи Носири Хусрав **Нажмидинов Муслиҳидин**

Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Хатлон, ш. Бохтар, кӯчаи Айнӣ 67,
тел: (8-32-22) 2-54-81, (8-32-22) 2-22-53

«5» феврали соли 2026